

PAISATGES DE GUERRA: LA GUERRA CIVIL I LA POSTGUERRA A OLIVA

VICENT BARRERES MARTÍNEZ, VICENT ESTRUCH SANTACATALINA,
VICENT GIRAU MESTRE, VICENT MALONDA MESTRE, VICENT MAYANS I PEIRÓ,
XELO MIÑANA ESCRIVÀ, PERE MOLL TORRES, JOAN RAMON MORELL
GREGORI, PURA PEIRÓ BERTOMEU I JOSEP SENDRA I MOLIÓ

Entre el 6 de març i el 24 de maig de 2009, el Museu Etnològic va acollir una exposició sobre la Guerra Civil i la postguerra a Oliva. La mostra, titulada “Paisatges de guerra”, va reunir diferents documents escrits (setmanaris publicats a la vila, moneda local i republicana, reproducció de dibuixos dels xiquets evacuats a l’URSS, ban del final del conflicte bèl·lic, etc.) i també fotos de l’època acompanyades, al seu peu, d’informació valuosa. Tot aquest material, recollit aleshores en vuit seccions temàtiques, ha estat recuperat i actualitzat per *Cabdells* per a oferir-lo a tothom en les seues pàgines.

PLAFÓ 1: LES ELECCIONS DE FEBRER DE 1936

El 16 de febrer de 1936 se celebren a Oliva les eleccions generals a Corts. Les eleccions convocades pel president del Govern de la República, Manuel Portela Valladares, del qual era secretari l’oliver José Martí de Veses, donen la majoria als partits d’esquerra del Front Popular.

El 20 de febrer, una manifestació recorre els principals carrers d’Oliva fins a l’ajuntament en un ambient festiu que havia de durar poc.

La mala situació de la taronja, castigada per la forta pedregada de 1935, la política de contingents —quotes d’exportació de la taronja imposades pel Govern de Madrid— i les gelades de l’hivern de 1936 empitjoren la situació econòmica, especialment la dels treballadors que pateixen per la falta de jornals.

El 25 de febrer es constitueix la Comissió Gestora que ha de governar la ciutat fins a les noves eleccions municipals. La comissió comptava amb divuit membres que trien d’alcalde Domingo Escrivà Peiró, d’Izquierda

Republicana (el partit d'Azaña), que ja havia presidit l'ajuntament constitucional en 1931.

Dels divuit membres de la Comissió Gestora d'Oliva al començament de la Guerra Civil, almenys cinc són afusellats en acabar el conflicte bèl·lic en 1939. L'alcalde Domingo Escrivà s'exilia fins a l'any 1962 a Boufarik (Algèria).

Domingo Escrivà Peiró en l'època en què va ser alcalde d'Oliva.

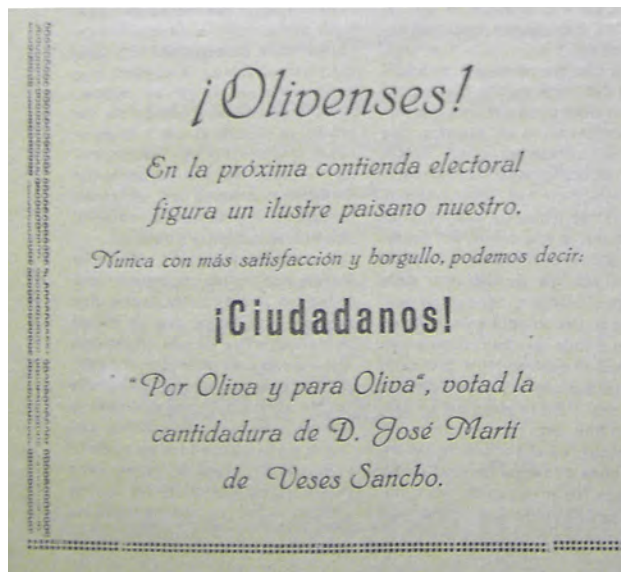
6

Pro-Paro Obrero

Donativos

José Gregori	5
A. B.	5
Juan Perez (telégrafos)	5
Navidad Garcia	15
Francisco Cabrera	15
Bar Regio	10
Vicente Llorea	5
Imprenta Bertomeu	5
Ramón Trotonda	5
Guardia Civil	14
Enrique Aleixandre	0'50
Navarro Garcia	3
Por la Fuerza Carabineros	35

Llista de donatius "Pro paro obrero", dins *Levante*, núm. 27, p. 6 (setmanari editat a Oliva, d'agost de 1935 a abril de 1936).

Anunci d'un acte polític de José Martí de Vesés, dins *Levante*, núm. 27, p. 8. José Martí de Vesés es presentava a les eleccions pel Partit de Centre, creat per Manuel Portela Valladares, president del Govern que va convocar les eleccions de febrer de 1936.

Capçalera del diari *Levante*, núm. 28, amb el titular *Una manifestación* i extractes de l'article (pp.1 i 2).

Llista dels membres de la Comissió Gestora Municipal,
 després de les eleccions de febrer de 1936, dins *Levante*, núm. 30, p. 3.

PLAFÓ 2: ECONOMIA DE GUERRA

L'exportació de taronja valenciana va ser un actiu important per a l'economia de la II República. Després del colp del 18 de juliol del 36, els dos sindicats obrers (CNT i UGT) organitzen el CLUEA (Consejo Levantino Unificado de la Exportación Agrícola).

En cada poble, dependent d'eixe organisme, apareixen els Consejos Locales Unificados de Exportación de Frutos, els CLUEF.

A Oliva, el responsable del CLUEF era José Morell Salabert, fill d'una família d'exportadors d'abans de la guerra però afiliat a la CNT, gràcies al qual va funcionar el comitè tot i les diferències entre els dos sindicats que el formaven.

En 1937 també es crea a Oliva la Colectividad de Trabajadores de la Tierra de la UGT, amb una junta directiva presidida per Manuel Bolo Sigalat.

La col·lectivitat es constitueix amb terres confiscades a propietaris exiliats o represaliats i amb les que aportaren voluntàriament alguns col·lectivistes.

Se sap també de l'existència a Oliva d'altres col·lectivitats com la Cooperativa d'Asserradors i Afiladors Mecànics, la col·lectivitat de barbers, la dels mestres d'aixa (constructors i reparadors de carros), etc.

Un altre aspecte important de l'economia de guerra a València és la fabricació d'armes que converteix antics magatzems de taronja en tallers metal·lúrgics per a la reparació i fabricació de peces d'armament.

A Oliva també hi hagué una fàbrica de projectils de canó, objectiu militar dels avions Savoia italians que la bombardejaren, sense danyar-la, el 22 d'agost de 1938.

La falta de paper moneda durant la guerra explica la iniciativa del Consell Municipal d'Oliva d'emetre cupons amb valor per als intercanvis comercials locals que també posaven en circulació les botigues. Es conserva encara una pesseta impresa amb aquesta finalitat.

C. L. U. E. F.
OLIVA

Certificado de Trabajo

El Camarada *José Aunión Muñoz*
 de *22* años de edad, domiciliado actualmente en *Oliva*
 provincia de *Tarazona* calle o plaza *G. Bizar*
 n.º *61* piso _____ y con domicilio anterior en _____
 provincia de _____ calle o plaza _____
 n.º _____ piso _____ trabaja actualmente en *el Almacén*
 (Fábrica, Taller, Oficina o Comercio) situado en la calle o plaza *Durán V*
 n.º _____ piso _____ empezando la jornada de trabajo por la
Mañana de *7* a *12* y por la *tarde* de *1*
 a _____.

Se le expide el presente documento en cumplimiento del Decreto del Ministerio de la Gobernación, fecha 21 de febrero de 1937.

En *Oliva* a *11* de *marzo* de 1937
 (Sello de la Casa) El Responsable C. T. El Responsable U. G. T.

José Caballé

Tip. D. Martínez, Pl. S. Andrés, 4-Valencia

Carnet del CLUEF de José Aunión Muñoz, presoner durant la Segona Guerra Mundial a Mauthausen.

Segells de distintes col·lectivitats.

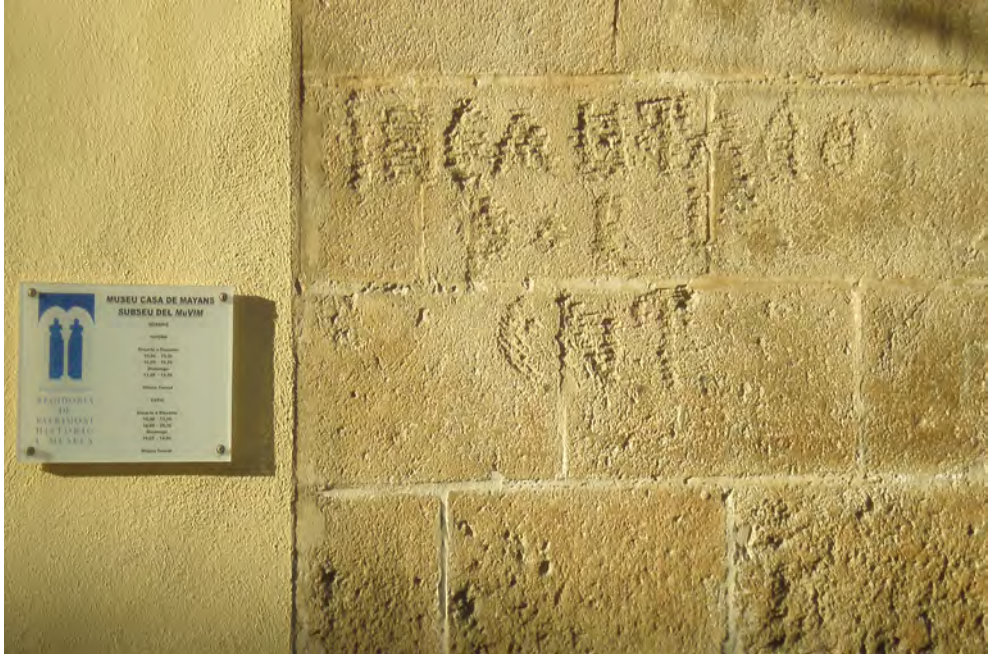

Cartell del CLUEA (Consejo Levantino Unificado de Exportación de Agrios)
(Cart. 1/125, Biblioteca Històrica, Universitat de València).

Fotografia d'Oliva presa des d'un avió Savoia italià
per a localitzar la fàbrica d'armes prop de l'estació
(Foto: Ufficio Storico, Stato Maggiore Aeronautica Italiana, cedida per Eladi Mainar).

Paisatges de guerra...

“Incautado por la CNT”, a la frontera de la Casa Maians al carrer Major.

Anvers i revers de la pesseta del Consell Municipal d'Oliva.

Damià Riera Pons, plantat i a l'esquerra de la foto amb dos milicians més, davant de l'estació de ferrocarril d'Oliva.

Paisatges de guerra...

PLAFÓ 3: LA REPRESSIÓ REPUBLICANA

El fracàs de l'alçament militar a València i la creació dels comitès antifeixistes desencadena la repressió incontrolada dels enemics polítics o socials, amb les temudes "saques" i "passejos" del "cotxe fantasma", que acaben inevitablement amb la mort dels detinguts de manera irregular.

La repressió republicana es dona a Oliva durant els mesos d'agost, setembre, octubre i desembre de 1936, durant els quals es produeix la majoria dels assassinats polítics, fins a un total de cinquanta-dos morts, fills d'Oliva o relacionats amb la ciutat.

En el *Libro de Bautismos* de la parròquia de Santa Maria d'Oliva, tom 41, full 91, es pot llegir la llista de los "mártires caídos por Dios y por España". Llista elaborada pel plebà Salvador Campos Pons a l'acabament de la Guerra Civil i recollida en l'obra de l'historiador local, José Castell Bomboí, *Sacerdotes y religiosos en Santa María La Mayor de Oliva: (1362-1996)*.

L'altra font per a valorar la magnitud de la repressió als pobles valencians és el llibre de Vicent Gabarda Cebellán, *La represión en la retaguardia republicana: País Valenciano, 1936-1939*.

Durant la guerra també hi hagué enfrontaments polítics a la reraguarda que causaren víctimes, com és el cas de Manuel Fuster Marco, dit *Minxoret* o *Melxoret*, militant de la CNT d'Oliva, mort en un "assalt" a la seu de la UGT.

Manuel Fuster Marco, dit *Melxoret* o *Minxoret*,
mort en l'enfrontament CNT-UGT en 1937.

Paisatges de guerra...

Acte al Cementeri d'Oliva davant dels nínxols dels morts en el 36 tapats amb un tapís, abans de construir el Panteó dels Caiguts.

Vicent Barreres Martínez i altres

Año 1939-

sin mas objeto que el de dar explicacion a la laguna que se advierte en la continuacion de este libro, y a la desaparicion de otros del Quinque Libro, y del archivo, hago constancia de algunos datos que sirven como de guia a la historia de los tres pasados años.

El 19 de Marzo de 1936, el alcalde Domingo Escrivá Peiro, obliga al Sr. Cura de San Roque y Sr. Plegan de Santa Maria a desalojar las respectivas abadías, se pretexta de necesitadas para escuelas.

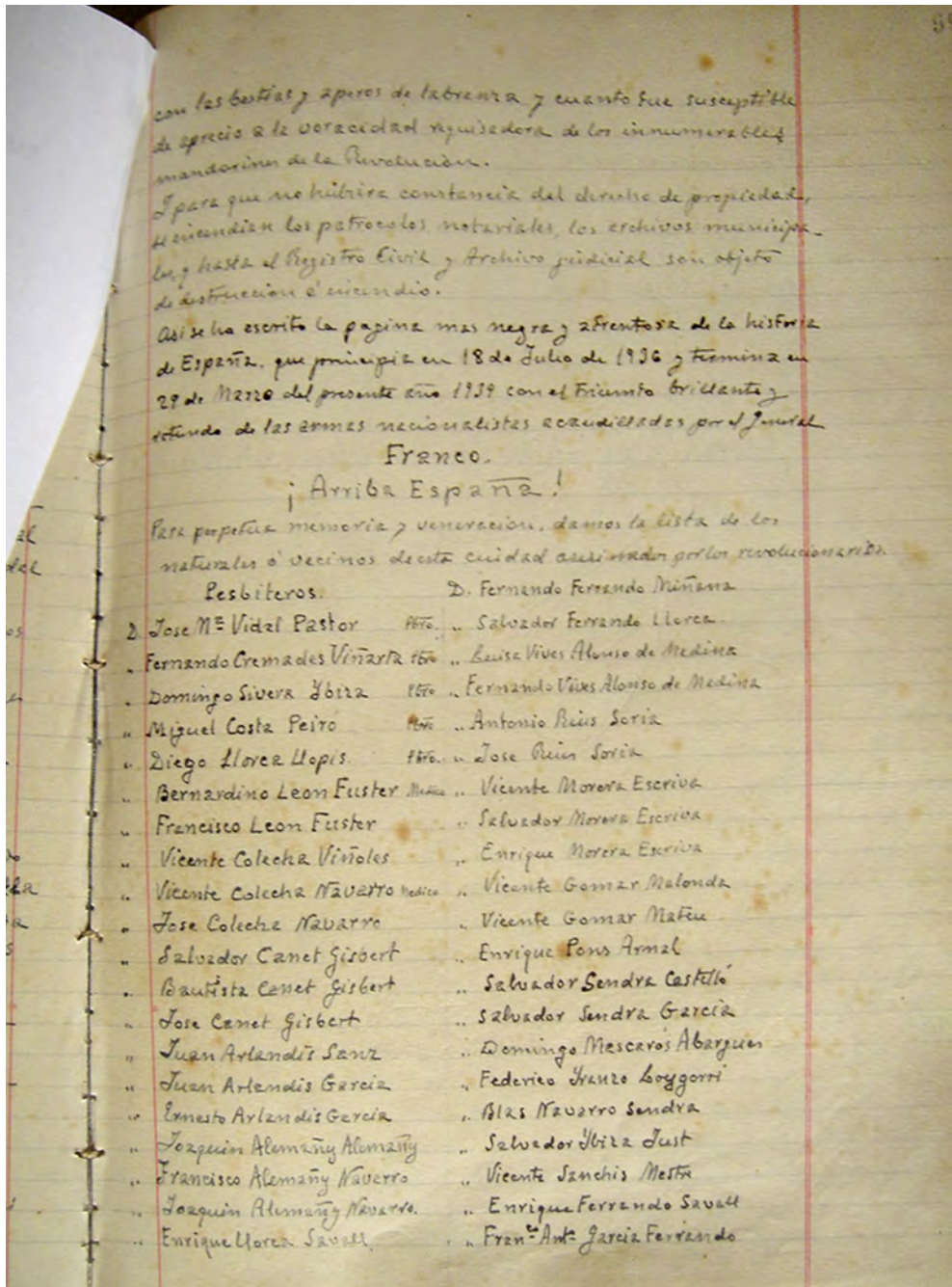
El 2 del siguiente Abril, unos innumerados respaldados por la callada aquiescencia de la autoridad, asemejando la representacion del pueblo, obliga a los referidos Sres. Curas y al Organista y Coadjutor de Santa Maria Don Jose Maria Vidal Pastor a salir de la poblacion. Incautase el alcalde de las llaves de las iglesias y le suspende el ejercicio del culto, que pocos dias despues se restablece.

El 18 de Julio del mismo año, patrocinada por el Gobierno, por el Presidente de la Republica, surge desentrenada la Revolucion a titulo de oponerse a la sublevacion militar contra esta Revolucion, que sin ser oficial la tra publicamente; como marxista, masonica, judia, y de apellido ruso, arremeta con satanica furia contra la Iglesia, la propiedad, asesinando a los Obispos, sacerdotes y religiosos de ambos sexos que huyen a su paso, y destruye los templos, incendia los archivos, roba los vasos sagrados, ornamentos, alhajas y valores de las Iglesias y quema toda manifestacion de civilizacion cristiana. En la esfera civil y social, no son menos los delinantes que comete; é involucrando cosas y personas, se roba y asesina a mansalva respaldados por una junta llamada de Sanidad publica, que firma las sentencias de muerte que se ejecutan por venganzas personales o robos de las victimas y odio a la Religion, cuando no todo junto.

La palabra requisar, sustituye a la de robar, y son requisadas las casas y sus muebles y enseres; las tierras, con

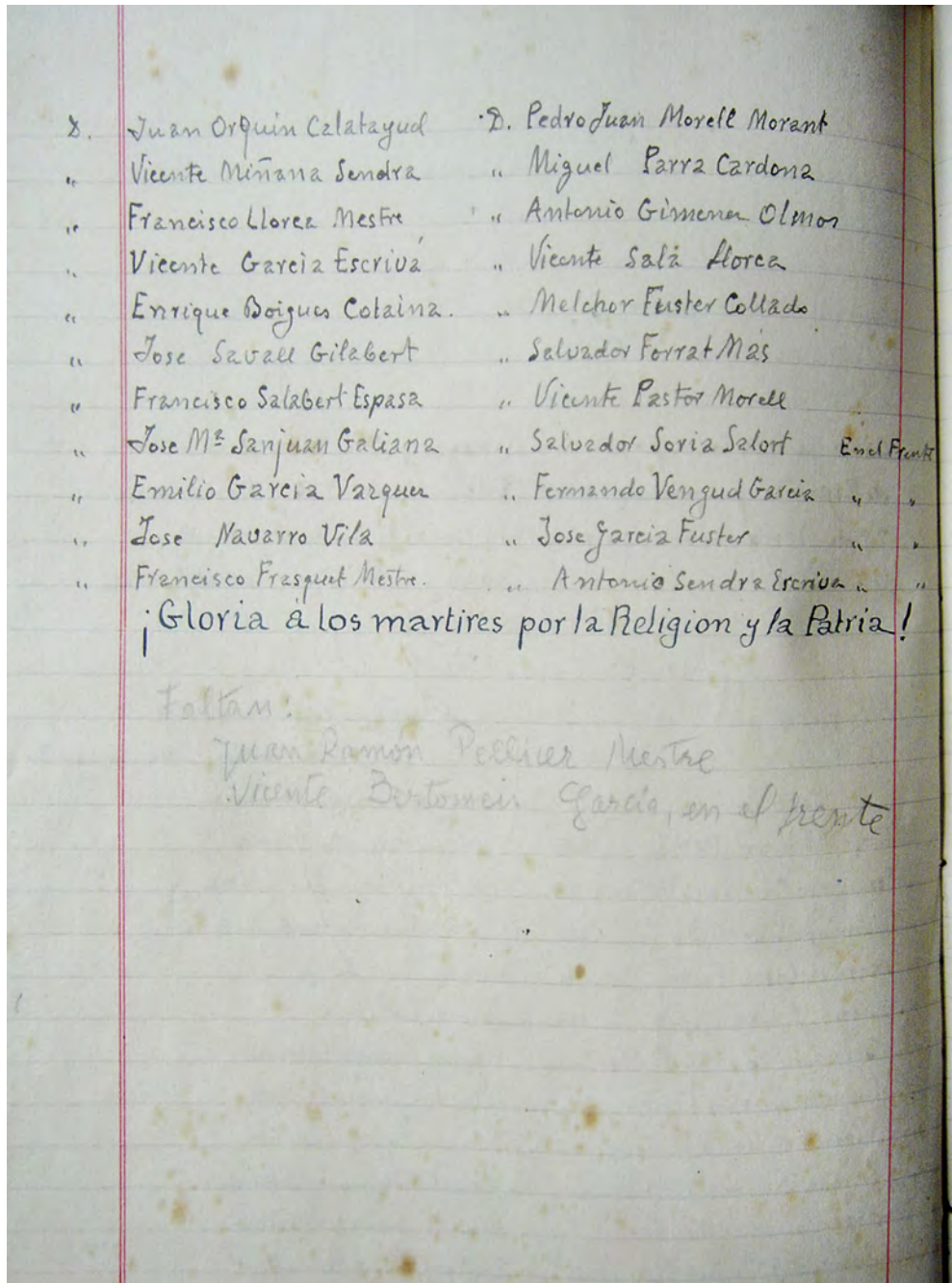
Llista dels assassinats en el 36, elaborada pel plebà Salvador Campos Pons en la postguerra.

Paisatges de guerra...

Llista dels assassinats en el 36, elaborada pel plebà Salvador Campos Pons en la postguerra.

Llista dels assassinats en el 36, elaborada pel plebà Salvador Campos Pons en la postguerra.

Enterrament durant la postguerra, al Cementiri d'Oliva, de les víctimes de la repressió republicana.

El dipòsit de la UGT durant la guerra a la carretera d'Alejandro Cardona. Lloc de l'enfrontament on va morir Minxoret.

PLAFÓ 4: LA SOLIDARITAT REPUBLICANA: LES COLÒNIES DE REFUGIATS

El govern va organitzar l'evacuació de la població, sobretot dels xiquets i xiquetes, dels fronts de guerra. Els desplaçats de Madrid i d'altres llocs van trobar refugi a Oliva en cases particulars i col·lectivitzades a partir de 1937.

Se sap de l'existència a Oliva de tres colònies i un hospital infantil que acollien sobretot a desplaçats, però també a xiquets i xiquetes del poble, orfes i malalts. En les colònies rebien alimentació, sanitat, educació escolar i esportiva a l'aire lliure.

El Ministeri d'Instrucció Pública va obtenir ajuda internacional per a les colònies. A Oliva, és decisiva la presència de cooperants noruecs.

L'Ajuntament d'Oliva els va agrair la col·laboració canviant el nom del carrer del Natzaré, que passà a dir-se carrer de Noruega.

Les cases confiscades on es van instal·lar les colònies van ser la casa de Mayans a la platja d'Oliva —Colònia Mare Nostrum—, la casa de Brines a l'Elca —Colònia Flor de Mayo—, el xalet de Martí de Veses al camí dels Rejolars i l'hospital infantil al camí de la Carrasca, al sequer de la Coloma.

Els dibuixos dels xiquets van ser utilitzats pel Govern com a instrument de conscienciació política internacional a fi de recaptar diners.

El 15 de maig de 1937, Cultura Popular inaugurava la Primera Exposición de Dibujo Infantil Antifascista, organitzada pel Comité de València, amb la col·laboració de mestres i professors de dibuix valencians. El jurat que va seleccionar i ordenar els dibuixos estava presidit per Josep Renau, director general de Belles Arts en aquell moment.

Dibuix infantil de la Colònia Mare Nostrum al xalet de Mayans a la platja d'Oliva (Fons de la Biblioteca Nacional a Madrid).

Tríptic del Ministeri d'Instrucció Pública, on apareixen fotos de les cases del terme d'Oliva on estaven instal·lades les colònies de xiquets (Fons de la Biblioteca Nacional a Madrid).

Dibuix infantil de la Colònia Flor de Mayo (Casa Avargues) a l'Elca (Fons de la Biblioteca Nacional a Madrid).

L'antic nom de Natzaré va ser substituït per Noruega, com agraïment del poble d'Oliva a l'ajut dels cooperants noruecs en les colònies infantils. (Fons fotogràfic d'Eva Koch, per gentilesa de Xavier Cortés i Amanda Gascó, de Visual Producciones, d'Alcoi).

La foto va ser publicada al diari noruec *Arbeiderbladet* al febrer de 1938.

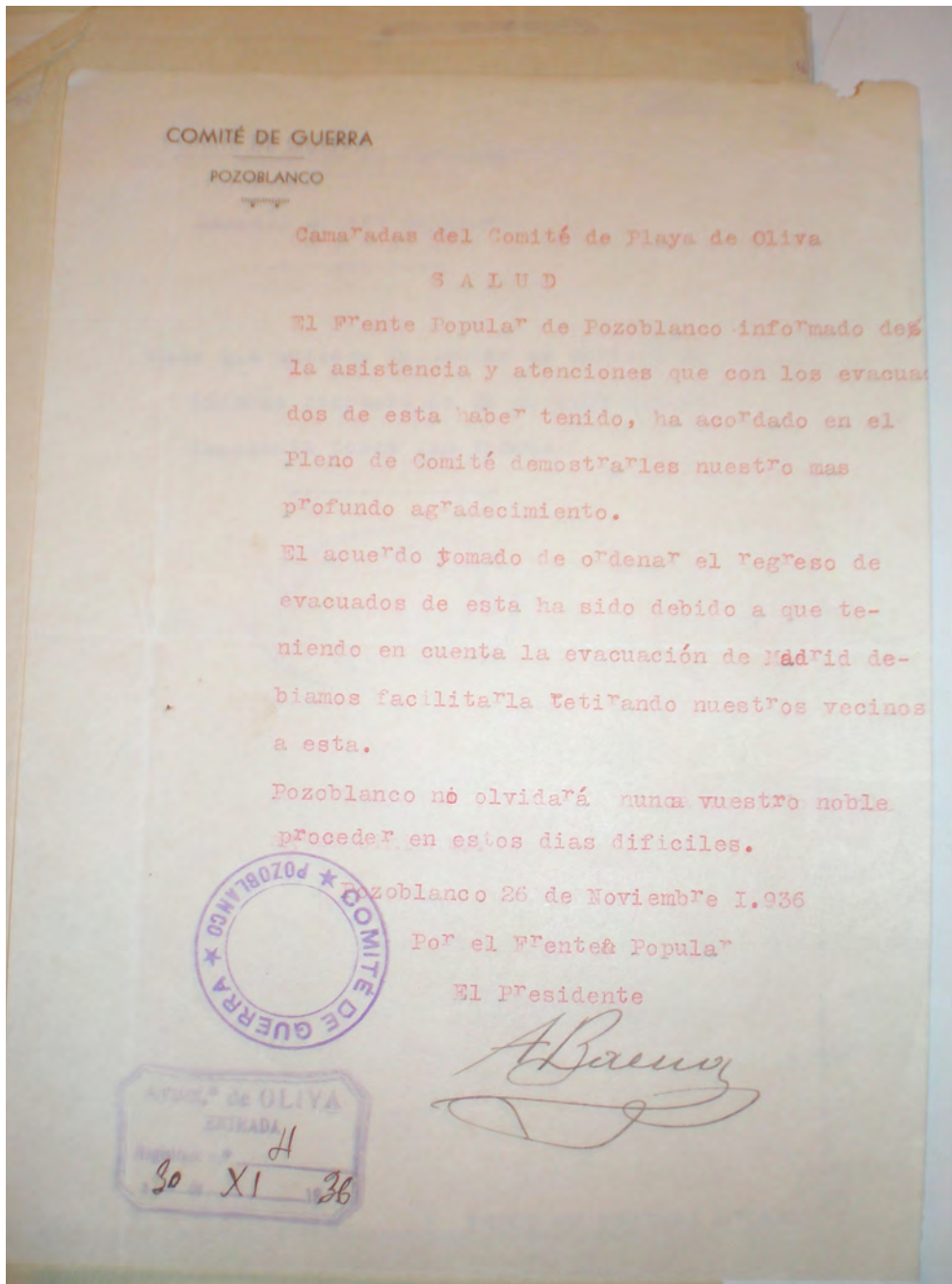
PLAFÓ 5: LA SOLIDARITAT EN GUERRA

L'inici de la Guerra Civil a l'estiu de 1936 provocà desplaçaments immediats de població, de les zones atacades per les columnes de l'exèrcit rebel a les de la reraguarda republicana. Aquests primers evacuats arribaren desorganitzadament a ciutats com Oliva, que vivien immerses en un ambient revolucionari. Els comitès locals, però, allotjaren famílies senceres, que venien atemorides i famolenques d'Extremadura, Castella-La Manxa, Andalusia, Aragó, Madrid..., a la platja de Pau Pi i n'organitzaren l'assistència bàsica.

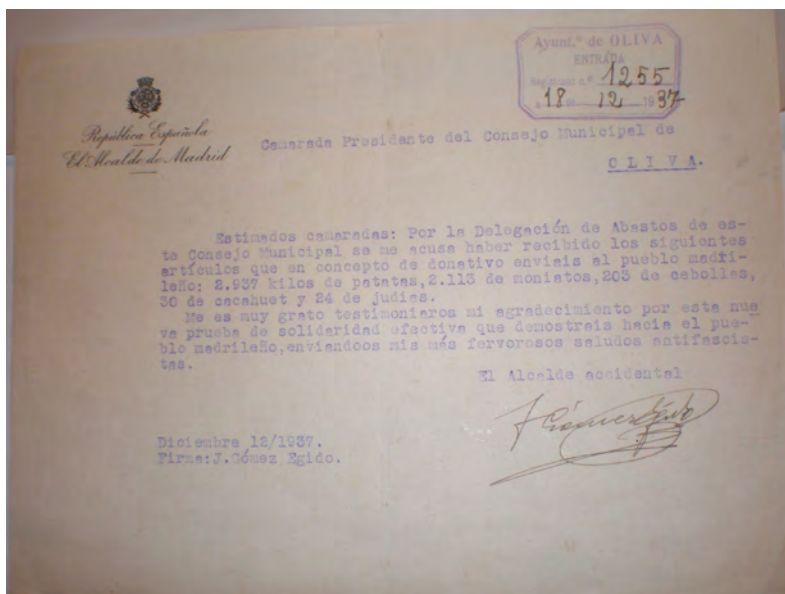
Ja durant els primers mesos del 37 es procurà que l'ajuda i les evacuacions foren organitzades i coordinades entre el Govern de la República i el nou Consell Municipal. Es van enviar queviures i s'acolliren els desplaçats per bombardejos sistemàtics sobre Madrid i per l'estabilització dels fronts de guerra d'Andalusia i Terol. Les expedicions d'evacuats foren sobretot de xiquets i xiquetes als quals se'ls intentà assistir en tot, per tal que superaren el trauma de la guerra viscuda i de la separació de la família i l'escola.

Cal destacar la cooperació entre el Ministeri d'Instrucció Pública, el Consell Municipal i els comitès internacionals d'ajuda a la República, sobretot de Noruega, en la instal·lació i manteniment, entre 1937 i el final de la guerra, de cinc colònies escolars i un sanatori infantil per a cinc-cents xiquets i xiquetes, tant evacuats com d'Oliva, i en el subministrament de llet condensada entre els infants locals. Però, a mesura que la guerra avançava i la República perdia àmplies zones com Màlaga o, en 1938, el nord de Castelló, la reraguarda s'omplia de refugiats que vivien amb famílies, s'allotjaven en cases del terme, en edificis públics... La convivència i l'assistència social va ser, sobretot a partir de 1938, molt complicada per a una població que havia augmentat en pocs mesos unes tres mil persones.

L'ajuda als refugiats i evacuats fou una de les principals ocupacions i preocupacions, fins al final del conflicte, per als veïns, el Consell Municipal i les organitzacions polítiques i sindicals. A finals de març de 1939, s'acabà la guerra a Oliva i tota la solidaritat demostrada en temps difícils esdevingué por, fam i silenci.

Ofici de novembre de 1936 del Comité de Guerra de Pozoblanco, Còrdova, agraint l'assistència als refugiats a la platja de Pau Pi (Arxiu Municipal d'Oliva).

Ofici de desembre de 1937 de l'Alcaldia de Madrid, en graïment pels queviures enviats (Arxiu Municipal d'Oliva).

Sanatori Infantil Frietdjof Nansen, vist des del turó de l'Algar (Fotografia de Walter Reuter; Fons Fotogràfic de la Biblioteca Nacional, Madrid).

Colònia Escolar Flor de Mayo, a la Casa Avargues (Fotografia de Walter Reuter, Fons fotogràfic de l'Archivo General de la Administración).

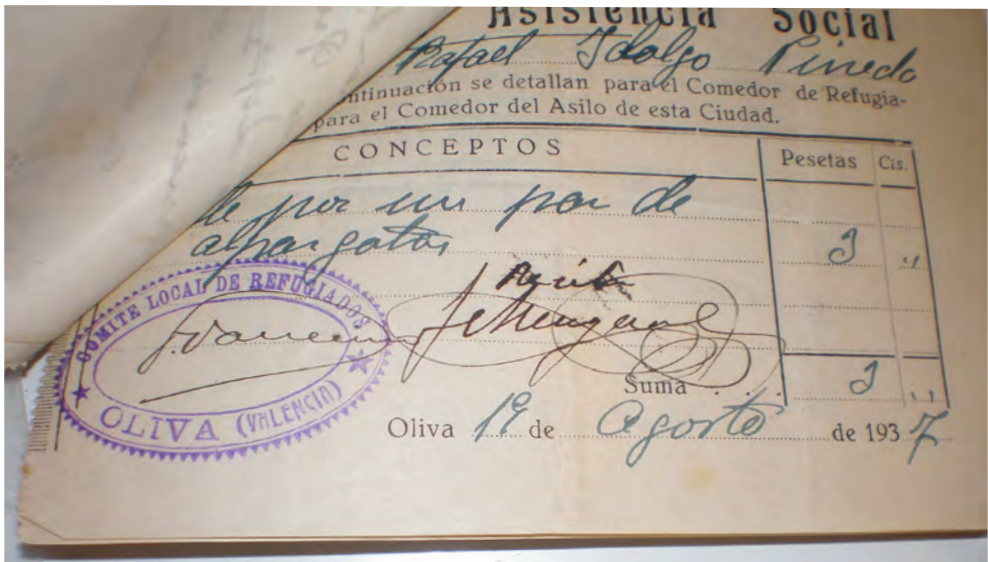
Colònia Entre Naranjos, a la casa de la família Martí de Vesés, al camí dels Rejolars (Autor desconegut, Fons fotogràfic de l'Archivo General de la Administración).

Colònia Escolar Mare Nostrum, a la Casa Mayans de la platja de Pau Pi
(Autor: Walter Reuter. Fons Fotogràfic de l'Archivo General de la Administración).

Colònia Escolar Mare Nostrum, a la Casa Mayans de la platja de Pau Pi. Interior de la casa (Autor desconegut, Fons Fotogràfic d'Eva Koch, per gentilesa d'Amanda Gascó i Xavier Cortés, de Visual Producciones, Alcoi).

Val d'Assistència Social del Comit  Local de Refugiats d'Oliva (Arxiu Municipal d'Oliva).

PLAFÓ 6: ELS XIQUETS DE RÚSSIA

El 21 de març de 1937, en plena Guerra Civil, quinze xiquets (dotze xiquets i tres xiquetes) van deixar el poble de camí cap a l'URSS, com a refugiats.

Pocs dies després, el vaixell *Cabo de Palos* eixia del port de València amb setanta-dos xiquets espanyols (els quinze d'Oliva representaven el 21% del total) que arribaren al campament juvenil d'Artek, el millor de l'URSS: van ser unes llargues vacances que duraren fins a final d'agost, data en què són traslladats a Moscou, a la casa dels xiquets número 7 del carrer Pirogosvskaya.

Els primers mesos van estar acompanyats per un grup de mestres espanyols que se'n tornen a Espanya al febrer de 1938.

Posteriorment, el grup inicial de xiquets se separa: alguns s'instal·len a Leningrad (Sant Petersburg), on cursen estudis de formació professional i on en moriran uns quants durant el setge de la ciutat (1941-44). D'altres són evacuats a Àsia Central, principalment a Samarcanda. Acabada la Segona Guerra Mundial, la majoria torna a Moscou per a acabar els seus estudis.

El règim franquista i les autoritats soviètiques dificultaran la seua tornada a Espanya fins al final de la dècada dels 50, moment en què alguns tornen a la seua terra, principalment a través de l'ambaixada francesa. D'altres, per falta d'alternatives al seu país, s'instal·len definitivament a l'URSS.

Anomenats els "espanyols" a l'URSS i els "russos" a Espanya, van ser uns més dels damnificats de la Guerra Civil i la postguerra.

Xiquets evacuats a l'URSS, al Museo de la Revolución Española, a Moscou.

Excursió durant l'estada dels xiquets evacuats a Artek, a l'estiu del 37.

Paisatges de guerra...

Anvers dels sobres de dues cartes del xiquet Manuel Escrivà Mateo, fill de Domingo Escrivà Peiró, dit *Moragues*, alcalde d'Oliva, d'Izquierda Republicana.

Foto 4

Foto 5

Paisatges de guerra...

Fotos 4, 5 i 6: Xiquets al campament d'Artek, Campament de Pioners, la primera residència que va acollir els xiquets evacuats.

PLAFÓ 7: LA DICTADURA

El 30 de març de 1939 es publica a Oliva un edicte, signat per Alfonso Soler i el nou comandant militar, Rafael Muñoz, que s'avança en dos dies al famós part de guerra de Franco, de l'1 d'abril: "Cautivo y desarmado el Ejército Rojo [...] la guerra ha terminado". Dies després, el papa Pius XII envia al general Franco un telegrama de felicitació per la victòria catòlica a Espanya.

Els primers dies d'abril comencen a Oliva les detencions de republicans. Un total de 344, homes i dones, són empresonats a l'ajuntament durant períodes variables (de dies a mesos).

Seixanta-sis olivers són afusellats a Gandia, Sueca i Paterna. Molts altres van a parar a la Presó Model de València, a la de Sant Miquel dels Reis i a altres centres d'internament.

Els excessos estan permesos; les vídues i altres dones familiars d'afusellats o d'empresonats són rapades i humiliades públicament; es donen palisses, s'administren porgues.

Víctimes de la repressió van ser també els joves soldats de la República obligats a exiliar-se a França (en camps de refugiats), o confinats durant anys en batallons disciplinaris (Batallones de Soldados Trabajadores) repartits per tota la geografia espanyola.

Sense oblidar les mesures repressives contra els mestres d'escola republicans, traslladats de forma obligada, empresonats o apartats definitivament de la seua professió.

Per a la major part del poble, la postguerra va ser un llarg període de fam, de pobresa i de por. A l'Arxiu d'Oliva s'han trobat centenars de fitxes d'homes obligats a treballar sense jornal per a l'Instituto de Crédito para la Reconstrucción Nacional, o a rescatar el deute amb diners.

¡ Franco, Franco, Franco !

¡ ARRIBA ESPAÑA !

OLIVENSES: Las armas de Franco han convertido en realidad el sueño de José Antonio. El triunfo de nuestro Generalísimo, del conductor de los ejércitos españoles, ha sido tan aplastante, tan rotundo, que la bestia marxista fué asfixiada por el empuje de los soldados de España. Son momentos estos, en los que se ha de tener una gran energía, un gran corazón y un cerebro rendido al máximo esfuerzo para que nuestra actuación tenga la sensatez y la suficiencia que los momentos exigen. Ha de ser nuestra iniciativa la de todos y la de cada uno, y sujetos a esa norma altísima del valor y del valer, encontraremos la ruta clara y magnífica que nos aboque a una realidad de verdadera paz y de verdadera alegría. Sería menguado que os pidiéramos vuestra colaboración, ciudadanos de Oliva, porque ya sabemos que vosotros desde el primer momento la habéis ofrecido con un gesto gallardo y varonil, conscientes de vuestra responsabilidad y de vuestra obligación.

En esta Casa de la Ciudad, es en esta casa vuestra, en este hogar del pueblo todo, donde personas que han sabido de todas las persecuciones y de todos los vilipendios, han constituido, contando con vuestra anuencia tácita, una Junta provisional que sea conductora de estos primeros momentos, que, por la misma alegría, no pueden tener la sensatez que exige la nueva vida. La nueva vida del trabajo, comprendedlo bien; no vamos a descansar, vamos a exigirlo todo de nuestro esfuerzo; vamos a recuperar lo perdido, a reconstruir lo derrumbado, a elevarnos en una doble elevación material y moral para hacernos dignos de nuestro nombre de españoles. Y en esta casa, en este local del Pueblo, queda constituido, desde hoy, un negociado por el que deben pasar todos los ciudadanos que quieran significar su adhesión incondicional al movimiento renovador.

No olvidéis vuestro sentimiento religioso; sabemos que vive firme en vuestro corazón, y él ha de ser también acicate que os impulse a que llegue para España y para nuestra Ciudad una era siempre vieja y siempre nueva en la que las bondades no sean obstáculo para el discernimiento ni el cerebro sea cortapisa del sentir.

¡ Por la España Una, por la España Grande, por la España Libre, nunca domeñada, siempre vencedora, que sabe renacer de sus propias cenizas para remontarse hacia un azul de porvenires altos, dignos y nobilísimos!

Que la sombra de nuestro José Antonio, vaya siempre sobre nuestros espíritus. Que la magnificencia de nuestro Conductor Único, del glorioso caudillo Franco, nos haga magníficos a nosotros mismos. Y que las sombras también de nuestros conciudadanos que fueron inmoladas a nuestra Patria por la barbarie desatada, sepa erigirse en círculo luminoso que sin menguado de nuestra personalidad humana nos dé una aureola de exaltación divina.

¡ ARRIBA ESPAÑA ! ¡ FRANCO, FRANCO, FRANCO ! ¡ VIVA ESPAÑA !

Oliva, a treinta de marzo de mil novecientos treinta y nueve.

TERCER AÑO TRIUNFAL.

El Delegado Presidente,
Alfonso Soler

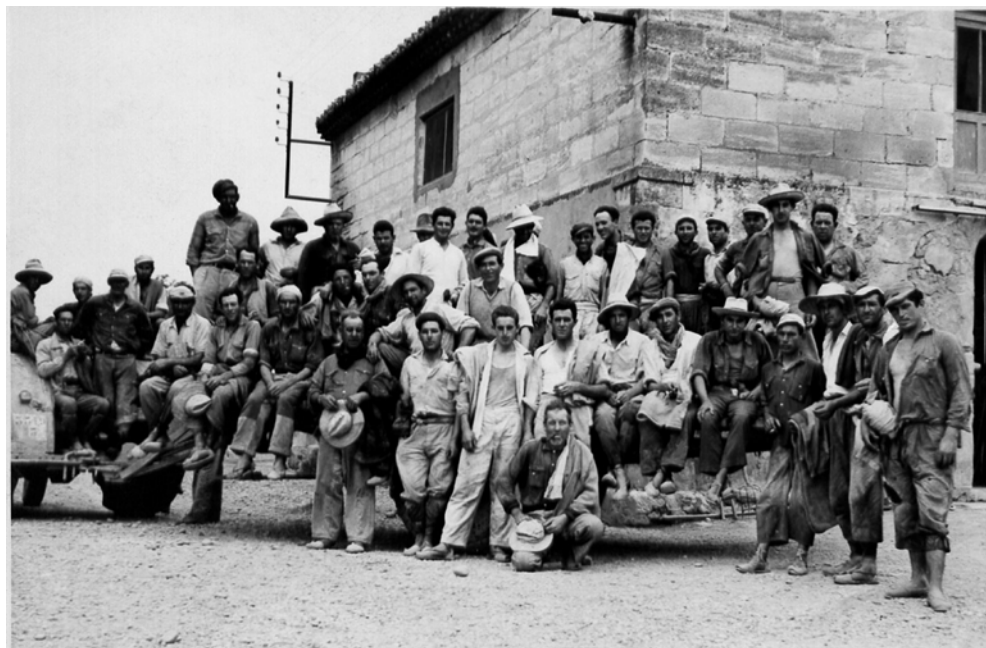
El Comandante Militar,
Rafael Muñoz

Imp. E. Colomar—Oliva.

Ban d'Alfonso Soler, del 30 de març de 1939.

Vicente Bertomeu Collado, al Batallón de Soldados Trabajadores nº 52 de Toledo, en 1940. El Alcázar de Toledo, molt danyat per les bombes, al fons de la foto.

Antonio Muñoz Tercero, amb barret blanc, al centre de l'última fila, al Batallón Disciplinario de Ceuta per a soldats republicans, anys 40.

INSTITUTO DE CREDITO
para la
RECONSTRUCCION NACIONAL

PROVINCIA *Valencia*
AYUNTAMIENTO *Oliva*
NUMERO *1249*

PRESTACION PERSONAL A FAVOR DEL ESTADO

Solicitud de inscripción en el Censo de la Prestación personal a favor del Estado que formula el infrascrito de acuerdo con la siguiente declaración:

Cardona (Primer apellido) Domicilio *Molina, 1*
Morera (Segundo apellido) Nació el *21* de *Diciembre* de *1901*
Casimiro (Nombre) Edad *37* años
Profesión *escritor*
Categoría *Oficial*

Nombre del patrono *José Simón Donoso*
Domicilio del patrono *Mayón, 6*
Jornal o sueldo diario ⁽¹⁾ *6,66*
Modo que escoge para la prestación ⁽²⁾ *personalmente*

Oliva 29 de septiembre de 1939
Rosa de la Victoria
Cardona

Cuota anual *97,50* Trimestral *26* Final *1939*

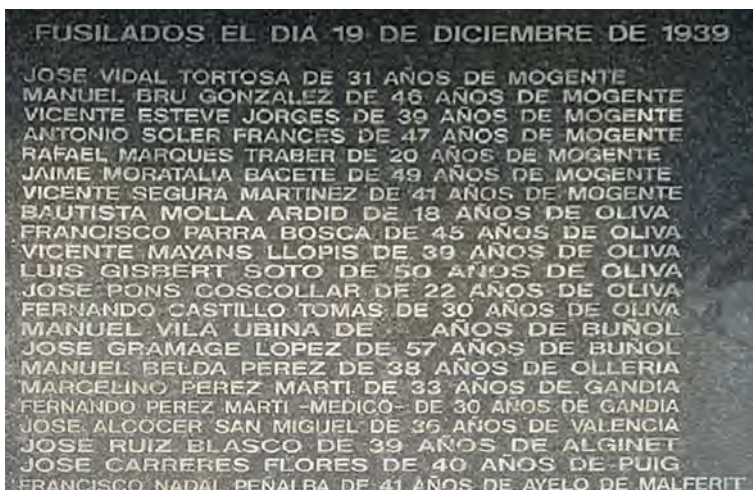
(1) El jornal o sueldo medio se determinará dividiendo lo ganado por el número de días de trabajo.
(2) Deberá expresarse personalmente cuando se disponga cumplida con su trabajo o acreditada cuantía, preferirá reducida en metálico.

28 BARRIOS - MADRID

Fitxa de l'Institut de Crédito para la Reconstrucción Nacional d'un veí d'Oliva.

Tauellets commemoratius d'olivers afusellats a Paterna en 1939.

Llosa funerària amb els noms de sis homes d'Oliva, afusellats a Paterna junt amb altres valencians en 1939.

Missa de campanya a la plaça de l'Ajuntament, a l'acabament de la Guerra Civil.

PLAFÓ 8: OLIVA I LA SEGONA GUERRA MUNDIAL

Els camps de refugiats de França

Perduda la guerra, milers de persones van marxar a l'exili, sobretot a França o al nord d'Àfrica, fugint de la repressió. A França, els homes van ser internats en improvisats camps de concentració. El començament de la Segona Guerra Mundial, al setembre de 1939, va empitjorar encara més la seua tràgica situació. El govern francès els va obligar a trobar faena (quaranta mil ho van aconseguir) o, sinó, a ingressar en les militaritzades Companyies de Treballadors Estrangers (cinquanta-cinc mil) o allistar-se als Batallons de Voluntaris Estrangers (sis mil).

Mauthausen

Des d'agost de 1940 fins al final de la guerra, entre vuit mil i quinze mil republicans espanyols procedents de les Companyies de Treballadors Estrangers van ser internats als camps de concentració nazis. Els olivers José Aunió Muñoz, dit *el Fonto*, per una banda, i Vicente Cots Ortolà i, segurament, Ricardo Pellicer Beneyto, dit *el Borjo*, per una altra, van anar a parar a Mauthausen.

José Aunió i Vicente Cots van eixir vius del camp de Mauthausen i van refer la seua vida a França, on viuen els seus fills. Ricardo Pellicer va morir al camp d'extermini de Gusen.

La resistència francesa

D'altres s'incorporaren als Batallons de Voluntaris Estrangers, com ara Llorenç Bernabeu Climent, exiliat a França, on va morir cap als anys 90 del segle passat.

Front de Leningrad

A Leningrad, altres olivers, que havien arribat a Rússia sent uns xiquets com a refugiats de guerra, van fer front a la invasió alemanya for-

mant part de l'exèrcit soviètic. Alguns hi van morir, com José Barreres Cots i Miguel Llácer Cañamás.

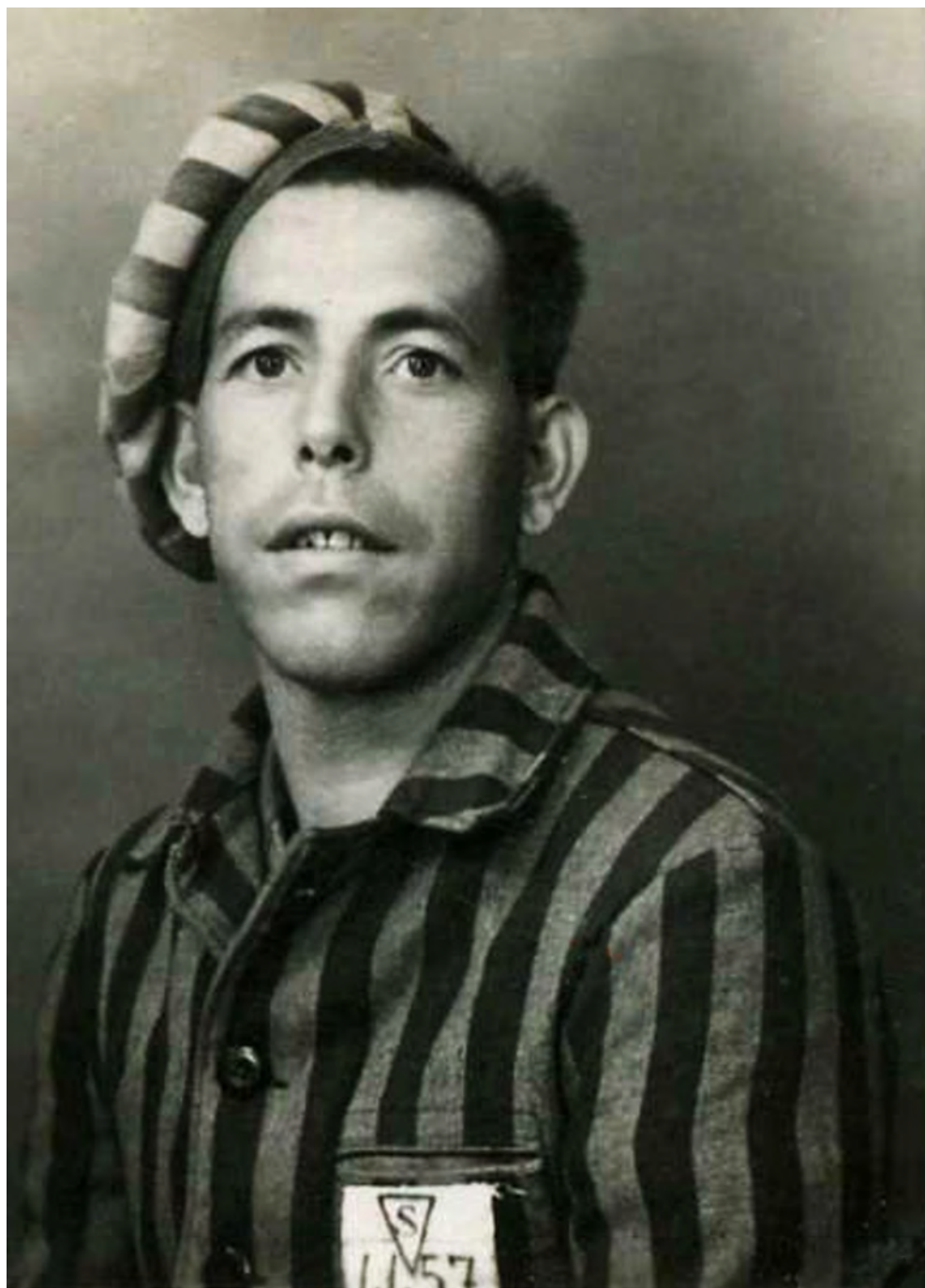
La División Azul

Altres olivers, voluntaris integrats en la División Azul, van combatre al front soviètic al costat dels alemanys, des d'octubre de 1941 fins a octubre de 1943. És el cas de José Carrió Parra, dit *el Casero*, o del pare d'un oliver, Francisco Fernández Olmos.

Ricardo Pellicer Beneyto, mort a Mauthausen.

José Aunió Muñoz, supervivent de Mauthausen i mort a París en la dècada dels 60.

Vicent Barreres Martínez i altres

Vicent Cots Ortolà, supervivent de Mauthausen i mort posteriorment a França.

Paisatges de guerra...

Carnet de la División Azul de Rafael Fernández.

Carnet de Llorenç Bernabeu Climent, membre de la resistència francesa contra els alemanys durant la Segona Guerra Mundial.

L'oliver José Carrió Parra, dit *el Casero*, amb altres voluntaris de la Divisió Azul. És el segon per l'esquerra. Va ser policia municipal després de tornar del front rus.

AGRAÏMENTS

Els responsables de l'exposició "Paisatges de guerra" a Oliva expressen el seu agraïment a les moltes persones que han aportat informació, documents i ajuda, com ara:

Annie Ahunon Munoz	Amanda Gascó
Antonia Albero Martínez	Consuelo Gil Pascual
José Albero Martínez	Albert Girona Albuixech (historiador)
Josefina Albero Martínez	Matilde Gisbert Cañamás
Susi Alcaraz Peiró	Antonio Gisbert Morant (†)
Alicia Alted (historiadora)	Teresa Guixot Girau
Antonio Ardid Escrivà (†)	Eva i Chris Koch
Francisco Arlandis Verdú	Vicent Llavori Morató (†)
Antonio Calzado Aldaria (historiador)	Eladi Mainar (historiador)
Antonio Cañamás Llorca	Alicia Martínez
María Colechá Navarro (†)	Vicenta Masquefa Forrat
Batiste Ardit Tomás (†)	Francesc Mestre Vila
Concepción Barber Cots	Teresa Moncho Orquín
Vicente Bertomeu Collado (†)	Concepción Monferrer Fábregas
Mercedes Bertomeu Collado	Vicent Morell Alemany
Lolita Bertomeu Collado	Isabel Navarro
Consuelo Bolinches Sala	Carlos Navarro
Alejandro Cardona	Felipe Oltra Escrivà (†)
M ^a Teresa Català Escrivà	María i Rosa Parra
José Carrió Ibiza	María Peiró Climent (†)
Isabel Climent Masquefa	Francisca Pellicer Boluda
Vicente Climent Sifres	Isabel Pellicer Boluda (†)
Xavier Cortés	Anna i Felip Pons Pellicer
M ^a Isabel Costa Bernabeu	Camelia Primo Grau
M ^a Consuelo Climent Cots	Maribel Pulido Rodríguez
Miguel Escrivà Costa (†)	Teresa Riera Pons
Domingo Escrivà Ibiza (†)	José Rodríguez
Antonio Fayos (la Pobla del Duc)	Teresa Rodríguez Ibiza
Rafael Fernández Sánchez	Alexandre Ruiz i Gadea
Olivia Gabrielli	Antonia Sánchez Ortega
Salvador Garcia Aunió (†)	Salvador Sanchis
Miguel Garcia Pérez (†)	Juan Sanchis Ferrer

Vicent Barreres Martínez i altres

Vicente Sanchis Martínez (†)
Rosario Sanchis Savall
Vicente Sempere Forrat
Pura Sorolla Calatayud
María Torres Climent
Isabel Torres Sigalat (1908)
Rosa Torres Soler
Damián Verdú
Anna Verdú
Mª Carmen Verdú Fuster

Manuel Verdú Vidal
Biblioteca Històrica de la Universitat
de València
CEIC Alfons el Vell
Arxiu Municipal de Gandia
Gràfiques Colomar
Servei de Biblioteques, Museu Arque-
ològic, Arxiu Municipal i Delegació de
Museus d'Oliva
Visual Producciones